

METODERAPPORT SKUP 2011

«Døden på Marienborg»

På jernbanens verksted nede ved elva har mange levd et arbeidsliv i dieseleksos og løsemiddeldamp. Flere døde i mistenkelig ung alder.

1. Navn på journalister:

Kjerstin Rabås og Knut Okkenhaug.

2. Tittel på prosjekt:

«Døden på Marienborg»

3. Redaksjon og redaksjonsadresse:

Adresseavisen, Boks 3200 Sluppen, 7003 Trondheim. Tlf 07200

4. Kontaktpersoner:

Kjerstin Rabås, kjerstin.rabaas@adresseavisen.no, mobil: 952 12 969

Knut Okkenhaug, knut.okkenhaug@adresseavisen.no, mobil: 951 98 696

Samarbeid på prosjekt: Håvard Jensen festet vitnesbyrd på video. Kjell A. Olsen og Kim Nygård var hovedfotografer.

Åge Winge deltok i «språkvask» av featurereportasjen.

5. Publiseringsliste:

Listen inneholder alle publiserte artikler, både i avis og på adressa.no, samt videoinnslag for nett-tv.

Dato	Saker adressa.no
24.11.2011	Åtte vurderer giftsøksmål mot NSB
17.11.2011	Vil giftsjekke 1000 verkstedsarbeidere
17.11.2011	Tviler på nytten av helseundersøkelser
15.11.2011	NSB vil helsesjekke Marienborg-ansatte
14.11.2011	Vil ha svar fra NSB
14.11.2011	-Veldig alvorlig med dødsfall som følge av arbeidsmiljø
13.11.2011	Minnes alle kollegene som gikk bort for tidlig
12.11.2011	Gunnleif sliter med hukommelsen (Nett-tv)
11.11.2011	Send inn din Marienborg-historie
11.11.2011	-Dette må få konsekvenser
11.11.2011	83 NSB-ansatte døde før pensjonsalder
11.11.2011	Slik jobbet vi med Marienborg-saken
11.11.2011	-Jeg følte meg forgiftet (Nett-tv)
11.11.2011	-Jeg hatet hele Marienborg (Nett-tv)
11.11.2011	Søker svar på pappas død

Dato	Saker Adresseavisen papir
03.12.2011	Tilbyr fri rettshjelp
25.11.2011	Krav sendt til NSB
24.11.2011	Åtte vurderer giftsøksmål mot NSB
18.11.2011	- NSB har ikke giftkontroll
17.11.2011	Tviler på nytten av helseundersøkelser
17.11.2011	Vil ha giftsjekk av alle på NSBs verksteder over hele Norge
15.11.2011	Åpner for masseundersøkelse av arbeidere
14.11.2011	Mener arbeidsgiver er ansvarlig.
12.11.2011	- Skremmende høyt antall døde. Nyhetsak papir
12.11.2011	Døden på Marienborg. Dokumentar Ukeadressa
11.11.2011	83 verkstedsarbeidere døde. Frykter arbeidsmiljø har ført til tidlig død

6. Når og hvordan kom arbeidet i gang:

Lokstallbetjent Gunnleif Myhre ble overtallig på Marienborg i 2002, 41 år gammel. Allerede på det tidspunktet hadde han slitt lenge med helsa. Han var glemsk, plaget av trøtthet, hodepine, konsentrasjonsvansker og nedstemthet. Det tidligere arbeidsjernet kom seg ikke i fast jobb igjen. Hjemme på Tiller i Trondheim fikk Gunnleif god tid til å reflektere over årsakene til alle helseplagene.

Det startet med en samtale. Adresseavisens reporter Kjerstin Rabås kom i snakk med Gunnleif Myhre våren 2010 i forbindelse med en annen sak. På spørsmålet om hvorfor han var uføretrygda, kom en historie om egne og tidligere kollegers helseplager, lidelser han mente var forårsaket av arbeidsmiljøet.

Han hadde laget seg en liste med 15 navn på døde kolleger, flere av dem unge med dødsårsak kreft eller hjertelidelser. De fleste var under 60 år da de døde. En var bare 34 år. På lista sto et tilsvarende antall personer som skulle være alvorlig syke.

Dette var alvorlige og oppsiktsvekkende påstander. Journalistkollega Knut Okkenhaug ble spurt om han ville være med å undersøke saken videre.

Vi møtte Gunnleif Myhre og en annen ufør kollega, Rolf Meslo, første gang i september 2010. Da beskrev karene i detalj et arbeidsmiljø hvor bruk av sterke løsemidler og eksponering for tung dieseleksos var en del av arbeidshverdagen. Trethet og etter hvert konsentrasjonsvansker var vanlig under og etter arbeid.

De jobbet begge på jernbaneverkstedet i cirka tjue år, fra midten av 1980-tallet. Noen dokumentasjon for påstandene om at arbeidsmiljøet kan ha ført til sykdom og tidlig død hadde de ikke, annet enn lista over ekskolleger – de fleste under 60 år – som enten var syke eller døde.

Vi stusset over at så kritikkverdige arbeidsforhold ved en av Trondheims største industriarbeidsplasser ikke allerede var allment kjent. Og hvorfor hadde ikke tillitsvalgte slått alarm for lenge siden?

Rolf Meslos advokat Bjørn Brauti ved advokatfirmaet Nidaros ble også kontaktet i denne fasen. Han opplyste at advokatfirmaet hadde flere klienter som hadde jobbet ved NSBs verksted på Marienborg. Grunnen til den lange behandlingstiden til hver sak skyldtes ifølge Brauti at de uføre arbeiderne sleit med å dokumentere arbeidsforholdene detaljert nok, ofte på grunn av hukommelsessvikt som resultat av langvarig eksponering for løsemidler.

Saken ble lagt i bero av oss et halvt års tid.

6.1 Første fase: Jakten på dokumentasjon

I februar 2011 ble vi innvilget to ukers researchjobbing. Det var viktig for oss å ha flere pålitelige kilder som kunne bekrefte våre første kilders versjon av virkeligheten, siden dette var arbeidsforhold flere tiår tilbake i tid. Det var også viktig å få tak i skriftlig dokumentasjon som bekreftet forholdene.

Vi startet med å sjekke virkningen av stoffene arbeiderne opplyste de hadde blitt eksponert for, blant annet gjennom produktdatablad over aktuelle løsemidler. Var det reelt at de kunne påføre arbeiderne denne typen helseplager de sleit med?

Gunnleif Myhre hadde opplyst at det ble brukt store mengder av rengjøringsmidlet Selaclean, opp til 200 liter per understell på lokomotivene. Arbeiderne jobbet uten avtrekk, og de slurvet med bruk av verneutstyr.

Vi fikk gjennom en kilde tak i NSBs brukerveiledning fra 1981. Der står det at løsemiddelet inneholder høykonsentrert white spirit, som tas opp i mage-tarm og lunger. Innånding av damp eller tåke kan påvirke nervesystemet. En sprut i øyet kan gi alvorlige skader. Ved hudkontakt skal tilsølet tøy fjernes raskt.

Dette fortalte oss at en eksponering for Celaclean i store mengder kan gi helseskader, samt at NSB var klar over farene.

I verkstedhallen på Marienborg ble motordeler vasket i løsemiddelet trikloretylen (tri). I deklarasjonen fra Yrkeshygienisk institutt, utgitt i oktober 1980, står det at tri er kreftfremkallende hos dyr, muligens også for mennesker. Fem gram tri er dødelig dose. I ettertid har det blitt kjent at eksponering for trikloretylen kan påvirke hjerte og føre til plutselig død.

Arbeiderne sa at dieseleksos var et stort problem. Vi fikk tidlig i prosessen tilgang til et skriv som viser at så sent som 8. april 2002 fikk vedlikeholdssjefen ved Marienborg et skriftlig opprop fra 11 ansatte i lokstallen. De protesterte mot manglende ventilasjon og dieseleksosplager. Store mengder dieseleksos kan føre til hjerteproblemer.

Arbeideres medlemsblad «Bufferen» og årsmeldinger fra fagforeningene på Marienborg ble gjennomgått helt tilbake til 1980 og frem til i dag, for å se om og på hvilken måte arbeidsmiljøet var et tema.

Vi leste om NSBs storstilte løsemiddelaksjon i 1985. De første advarslene om at løsemidler kunne forårsake alvorlige hjerneskader kom i Norge som kjent først på midten av 1980-tallet. Vi så uttalelser fra verneombud at aksjonen ikke hadde vært god nok.

Vi oppsøkte flere kilder, blant dem hovedverneombud på 1980- og 90-tallet, samt nåværende og tidligere tillitsvalgte i Statsbanenes Verkstedforening. Vi fikk vite at ansatte helt siden 1970-tallet hadde protestert mot at diesellokomotiv ble startet inne i hallene og forpestet innelufta med den resultat at arbeiderne følte seg uvel.

Vi oppsøkte arbeidsmedisinsk avdeling St. Olavs Hospital, et medisinsk fagmiljø som over tid har hatt befattning med NSB-verkstedet. Lege Håkon Lasse Leira bekreftet at de hadde hatt henvisninger fra Marienborg. På 1980-tallet var han ansatt i Arbeidstilsynet, da hadde han gått tilsyn på jernbaneverkstedet flere ganger. Forholdene var ille, svært ille, ifølge Leira. På jernbaneverkstedet ble det brukt store mengder sterke løsemidler. Men han legger til at det fantes verksteder i Trondheim hvor forholdene var langt verre.

I denne researchfasen fikk vi den første bekreftelsen på sammenheng mellom arbeidsmiljø og sykdom på jernbaneverkstedet: Arvid Sæterhaug døde på Regionsykehuset i Trondheim våren 1995. Arbeidsmedisinere konkluderte med at lungekreften var forårsaket av kromeksponering fra tiden på Marienborg.

6.2 To valg:

Gjennom skriftlige og muntlige kilder så vi tydelige konturer av et arbeidsmiljø med en rekke alvorlige mangler, hvor arbeiderne var blitt eksponert for store mengder helsefarlige løsemidler. Men hadde arbeiderne blitt syke og dødd som følge av dette? Det ble sagt at flere av arbeiderne ble riktig gamle.

På dette stadiet av prosessen sto vi overfor to alternativer:

1. Vi kunne skrive en nyhetssak om to tidligere arbeidere ved NSBs verksted på Marienborg, som mente de var blitt syke som følge av eksponering for løsemidler og eksos i en årrekke.

Vi hadde både skriftlige og muntlige kilder som langt på vei bekreftet forholdene. I tillegg hadde vi den tidligere verkstedarbeideren som døde av lungekreft.

Flere vil gå til sak. En advokat bekrefter at flere verkstedarbeidere fra Marienborg ønsket yrkesskadeerstatning som følge av sykdom. Helt klart en god nyhetssak, som absolutt ville holde til oppslag...

Eller:

2. Vi kunne prøve å finne tall på hvor mange som var døde eller var blitt syke i arbeidsfør alder?

Vi måtte kartlegge hvor mange døde, kolstiltfeller, løsemiddelskader, kreft og hjertelidelser det var i bedriften.

Lista ført av Gunleif Myhre indikerte at dette kunne gjelde mange. Men vi kunne ikke basere oss på den. Skulle vi få et svar, måtte vi gå systematisk til verks.

Uvitende om hvor mye arbeid vi hadde foran oss, gikk vi for alternativ to. Nå hadde vi sjansen til å belyse forholdene kanskje til en hel bransje. Reportasjeledelsen ga oss til slutt grønt lys til å sette i gang med grundigere undersøkelser, men først når ressursituasjonen i våre respektive avdelinger tilsa det. Vi kom i gang med arbeidet igjen etter sommerferien, cirka 15. august.

Det ble bestemt at saken skulle publiseres i Ukeadressa 11. november. Planen var at Adresseavisens ukemagasin da skulle komme i "ny drakt", og at dette skulle være coverhistorien. Der skulle hele saken belyses i en nyhetsdokumentar, fra A til Å, var planene. "Nye Ukeadressa" ble utsatt, men vi publiserte som planlagt. Eneste endring var at vi samlet funn i en nyhetssak dagen før, som ble publisert på nyhetsdel i hovedavisen.

7. De sentrale problemstillingene i prosjektets startfase:

Er det en overhyppighet av tidlig død og sykdom blant gruppen som antas å ha vært mest eksponert for helsefarlige stoffer på Marienborg; lokstall og verkstedarbeidere ved et av NSBs hovedverksteder for vedlikehold av dieselmateriell på Marienborg i Trondheim?

Vi ønsket svar på:

1. Var NSB klar over at arbeiderne ble eksponert for store mengder løsemidler og dieseleksos, og visste de at verneutstyr ikke ble brukt?
2. Hva var årsaken til at et ventilasjonsanlegg først kom på plass i 2005? Skyldes det manglende vilje til investeringer, kanskje som resultat av usikker framtid for arealbruk?
3. Arbeidstilsynets rolle? Ble de ført bak lyset av utlufting før besøk, slik arbeidere hevdet? Hadde de gjort målinger ved bedriften? Var det gitt pålegg?
4. Når ble bedriftsledelsen for alvor klar over farene løsemidler kunne påføre helsa?
5. Var bedriftshelsetjenesten kjent med forholdene? De tok regelmessige prøver av arbeiderne. Fikk de henvendelser vedrørende bekymringer for utvikling av kols, kreft eller løsemiddelskade? Og ble dette eventuelt rapportert til ledelsen?
6. Hvor var eksponeringen størst? Lokstall eller verksted? To adskilte enheter i hvert sitt bygg.

Aktuelle kilder: Arbeidstilsynet, tidligere arbeidere/sjefer, pårørende, klubbledere, verneombud, bedriftsleger, yrkeshyggenikere, arbeidsmedisinere, forskere på epidemiologi.

8. Metode

8.1 Manglende registre og manglende innsyn

I starten hadde vi tro på at vi ville finne mange svar ved hjelp av innsyn i dokumenter og registre. Men vi møtte på til dels store utfordringer når det gjaldt tilgang.

Vi besluttet å kontakte primærkilden først– NSB og datterbedriften Mantena, som i dag drifter Marienborg. Innsynsbejring med anmodning om navn på alle ansatte ved Marienborg verksteder som jobbet i lokstall og verksteder i årene 1985 og 2000 ble avslått. Klage behandlet av Samferdselsdepartementet førte ikke frem.

Ny klage, sendt til Sivilombudsmannen (SOM), ga som resultat at SOM besluttet å «legge saken i bero».

Bedriftshelsetjenesten ville ikke møte oss til intervju om arbeidsmiljø og vernetiltak, de var underlagt NSB. Mantena/NSB ønsket verken å møte til intervju eller svare på spørsmål vi hadde vedrørende verkstedet på Marienborg.

Det finnes ingen oversikt over hvor mange «marienborgere» arbeidsmedisinsk avdeling ved St. Olavs Hospital har utredet, ei heller hvor mange som har fått påvist yrkesskade. Nav har per i dag heller ingen søkbare registre, hvor de kan finne tall på hvor mange som har fått påvist yrkesskade eller for erstatning blant arbeidere fra Marienborg.

Heller ikke Arbeidstilsynet var særlig behjelpelige i denne fasen. De oppbevarte sine arkiver i Statsarkivet på Dora. Vi ble bedt om å søke innsyn der. Vi fikk tilgang til en katalog over registrerte dokumenter, men fikk kun svært begrenset tilgang, på grunn av det som ble sagt å være personvern hensyn.

En konsulent i Arbeidstilsynet anbefalte oss å søke om innsyn i EXPO-basen, som driftes av Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI). På nettsidene reklamerer STAMI med at databasen består av over 130 000 eksponeringsmålinger fra mer enn 5 500 norske bedrifter. Vi ble nektet innsyn, og anket. Men statlige myndigheter mener at disse måleresultatene skal norske journalister ikke ha tilgang til!

EXPO ville ikke en gang svar på om det var gjort målinger ved Marienborg. Det ville ha fortalt oss at det må ha vært en viss bevissthet i bedriften rundt dette.

Etter at saken har stått på trykk, fikk vi derimot fri tilgang til arkivet til Arbeidstilsynet. Vi fikk da bekreftet at spesielt dieseleksosproblematikken har vært sentral helst siden slutten av 1960-tallet. De forklarte at tilgang tidligere hadde muligens vært vanskelig på grunn av arbeidsmengden det ville gi arkivarene.

8.2 Innsamling av navn på arbeidere

Vi sto bom fast. Dørene var lukket over alt. Vi var nå farlig nær å måtte melde pass. Men vi bestemte oss for å forsøke flere løsninger.

Neste steg ble via omveier å forsøke å få tak i en samlet oversikt over de som var i arbeid i den aktuelle gruppen – lokstall- og verkstedarbeidere – fra 1980 frem til 2011.

Tidsspennet ble valgt fordi ifølge arbeidsmedisiner Håkon Lasse Leira tar det tjue til tretti år fra eksponering av farlige stoffer til helseskader oppstår, som kreft. Det er grunnen til at vi konsentrerer som om de som var ansatt fra 1980 og frem til i dag.

Etter en tid satt vi med en tilnærmet komplett liste over ansatte i lokstall og verkstedhaller i det aktuelle tidsrommet. Lista talte over 500 navn, med oppgitt fødsels- og dødsdato for dem som var gått bort, samt hvor lenge personen hadde vært ansatt. I enkelte tilfeller var også nærmeste pårørende oppgitt. Av hensyn til kildevernet ønsker vi ikke å gå i detaljer om hvem som hjalp oss å sette sammen denne lista, men vi baser oss på sikre kilder.

8.3 Første systematisering av data

Vi bestemmer oss for å konsentrere oss om å registrere kun personer i arbeidsfør alder. Det betyr personer fra fyllte 67 og yngre. Hvem av disse som hadde dødd i yrkesaktiv alder, og av hva?

Alle opplysningene om arbeiderne ble systematisert i et Excel-ark, som ble brukt for å gjøre en rekke beregninger. Ut fra registrerte datoer for fødsel og død, ble det beregnet alder ved dødstidspunktet.

For uføre arbeidere ble det også beregnet alder ved tidspunkt for uførhet. For arbeidere som var uføre da de døde, ble det laget formler for å beregne hvor lenge de var uføre før de døde.

8.4 Kreftregistret og dødsårsakregistret

Vi prøvde å inngå et samarbeid med arbeidsmedisinsk avdeling ved St. Olavs Hospital. Vi ønsker tilgang til dødsårsakregistret, men man må ha forskerkompetanse for å få innsyn. Et samarbeid ville bety at vi må søke forskningsetisk komité, og behandlingstiden for søknaden kan være lang. Arbeidsmedisiner Håkon Lasse Leira kvier seg for å inngå et slikt samarbeid. Han mener antallet arbeidere er for lite, til at man kan finne en signifikant sammenheng.

Vi kontakter Kreftregistret for å sondere mulighetene for om det er mulig få hjelp til å finne hvem av «våre» døde som hadde kreft, og hvilken type kreft de hadde. Vi har jo fødselsdato og dødsdato. Av blant annet personvern hensyn får vi avslag.

Hva gjør vi nå? Vi bestemmer oss for at har vi kommet så langt, må vi komme oss videre. Derfor bestemmer vi oss for selv å innhente opplysninger om dødsårsak ved å kontakte pårørende.

Vi diskuterer etiske dilemma rundt dette. Hvordan vil de reagere når to journalister ringte dem opp for å få oppgitt dødsårsak til deres kjære? Vi forbereder oss på å bli møtt med skepsis.

Har vi anledning til å innhente og sammenfatte denne typen sensitiv informasjon? Vi konkluderer med at det er nødvendig for å oppnå et journalistisk resultat som ikke lar seg innhente på andre måter for oss journalister. Her kunne vi ikke bare ringe SSB for å få dem til å gjøre en analyse.

Vi fikk tilgang på kontor. Vi kunne ikke sitte i åpent landskap å utføre denne jobben. Vi forsikret oss om at vi hadde låsbare rom, hvor data ble oppbevart, og vi hadde døra lukket da gjennomførte samtaler.

Vi sluttet også å bruke dropbox, av sikkerhetshensyn.

8.5 Spørreskjema

Før vi gikk i gang med å finne pårørende, utarbeidet vi et spørreskjema. Det var viktig for oss at vi samlet lik informasjon, og relevant informasjon for den problemstillingen vi var interessert i.

Punkter:

Avdødes navn, navn slektning som oppgir opplysninger, telefonnummer?

Hvor mange år på jernbanen?

Hva jobbet avdøde med?

Hvor på Marienborg jobbet avdøde?

Verkstedhall/øverhall?

Lokstall?

Dødsårsak?

Antagelig dødsårsak?

Snakket vedkommende om arbeidsmiljø/plager?

Var helseplager på grunn av arbeidsmiljø tema?

Historier?

Søkt om erstatning?

Dokument/advokat?

Hvor jobbet avdøde før Marienborg?

Jobbet etter jernbanen/hvor lenge?

Røykte han? Hvor lenge?

Arbeidsmedisinere hadde opplyst at mange røyker. Derfor blir de ikke trodd, eller plagene blir ikke satt i sammenheng med arbeidsmiljø, når de kommer til lege med kols-lignende plager, eller får lungekreft. Samtidig har mange jobbet flere steder i verkstedindustrien, derfor er det vanskelig å relatere helseplager kun til én arbeidsplass.

8.6 På sporet av pårørende

Nå startet jobben som tok tid: Finne nærmeste pårørende til de døde, og få vite dødsårsak.

Excel hadde hjulpet oss å finne nærmere 100 navn på unge døde. Flere av disse ble senere strøket fra materialet vårt, fordi de hadde mistet livet i ulykker, enkelte også i selvmord.

Hele høsten, tett opp mot første publisering 11. november 2011, jobbet vi for fullt med datainnsamling. Vi ble overveldet av den positive responsen. Svært få var skeptiske, og mange sa de nærmest hadde ventet på at dette skulle bli kjent.

Noen pårørende av døde var enkle å finne. Andre måtte vi bruke tid, tålmod og kreativitet for å komme i kontakt med. Jo vanligere navn, jo vanskeligere kunne det være å spore de nærmeste. Ikke minst for de som gikk bort for om lag 30 år siden. I de aller fleste tilfeller var pårørende enten ektefelle eller barn av avdøde.

Nyttige verktøy for oss i søkene etter pårørende var folkeregisteret og kommunenes register over festere på gravsted.

Folkeregisteret kunne vi bruke selv, i tilfeller der vi hadde fullt personnummer på den avdøde, og det hadde vi på de fleste. Folkeregisteret hadde opplysninger om siste oppgitte bostedsadresse. I enkelte tilfeller var det nok til å komme i kontakt med de nærmeste pårørende som kunne gi oss opplysninger vi trengte.

Når bostedsadresse og folkeregisteret ikke kunne hjelpe oss videre, var kirkekontorenes register over festere av gravsted nyttig. Problemet var bare at de fleste kirkekontor, bortsett fra Trondheim, mente vi ba om innsyn i opplysninger som er taushetsbelagte. Og de hadde bare mulighet til å søke i sine egne registre, ikke i nabokommuner etc. om det var slik at vi ikke visste hvor vedkommende var gravlagt.

Med henvisning til offentlighetsloven ba vi om innsyn hos kirkekontorene, men måtte gjentatte ganger klage til overordnet instans der vi fikk medhold i innsynskravet. Hvem som er fester av gravsted i Norge er offentlig. Unntaket er om det er forhold rundt som tilsier at fester skal skjermes. For eksempel i tilfeller der fester er et ukjent barn av avdøde.

Vi måtte klage til overordnet instans (Nidaros bispedømmekontor), som til slutt ga oss medhold.

Gjennom kirkekontorenes register over festere på gravsted og folkeregistret, fant vi frem til pårørende av anslagsvis 30 av de unge døde.

I de tilfellene hvor slektninger var skeptiske til å oppgi opplysninger, lot vi dem tenke over saken, og ringte dem tilbake. Alle lot seg til slutt overtale, og vi satt med en liste over 83 døde.

Vi fikk mange tips under vegs. Alle ble sjekket ut. I de tilfellene hvor avdøde var 68 år da han døde, eller ansatt frem til 1979, ble de ikke med i materialet.

8.7 Kreft og hjertelidelser

Vi kategoriserte svarene etter dødsårsak. Hovedfunnet var at 36 hadde dødd av ulike kreftdiagnoser, flest mage/tarm. 21 røykte, 12 ikke-røyk, og tre røyka kun i ungdommen. Totalt hadde syv lungekreft, seks av disse røyka, kun en i ungdommen.

30 hadde oppgitt hjertelidelse som dødsårsak; 9 hjerteinfarkt, 18 hjertestans og tre med utposing på hovedpulsåre. 23 røykte, seks ikke-røyk og én røykte kun i ungdommen.

De resterende dødsårsakene var 13 ulike årsaker, alt fra hjerneslag til blodpropp og kols. Ingen tilfeller over et antall på fire.

8.8 Forskerblikk

Nå hadde vi endelig lista over døde og med registrert dødsårsak. Vi hadde mange av de pårørendes annerkjennelse for at det var noe som ikke stemte. Hvorfor døde deres nærmeste så unge, og mange etter kort tids sykdom?

Men hva sa denne lista oss egentlig? Vi trengte hjelp fra forskerhold. Vi "vasket" listene, tok bort navn. Opplysninger som sto i gjen var alder ved død, hvor lenge vedkommende hadde vært ansatt, hvor vedkommende hadde jobbet og dødsårsak.

Forsker Tom K. Grimsrud ved Kreftregistret sa ja til å se på materialet vårt. Det var for oss et gjennombrudd. Endelig fikk vi kvalifisert hjelp!

Kreft

Han sammenholdt resultatene med forekomsten av ulike krefttyper i Norge i ulike tidsrom. Utfordringen var en usikker nevner/antallet arbeidere per år. Som de fleste bedrifter har NSB også gjennomgått store omstruktureringer, og nedbemannet.

I år 1980 var de rundt 500 ansatte på verkstedet på Marienborg, mens de i 2011 var rundt 180. Vi løste dette med å finne antallet fagorganiserte for hvert femte år. Dette ble brukt som nevner i regnestykket til Grimsrud.

Grimsrud mente at det kunne se ut som om forekomsten av bukspyttkjertelkreft ved Marienborg var høyere enn forventet.

Kreftformen utgjorde 14 prosent av alle rapporterte kreftdødsfall for Marienborg, mot 6 prosent av kreftdødsfallene i befolkningen.

Bukspyttkjertelkreft er en alvorlig kreftform som mistenkes å kunne skyldes kjemisk påvirkning, blant annet arbeidsmiljø, men som også har sammenheng med røyking.

Videre utgjorde kreft i mage/tarm-systemet 32 prosent av rapporterte kreftdødsfall for Marienborg, mot 20 prosent for landet som helhet. Ifølge Grimsrud kan det se ut som andelen dødsfall av denne kreftform er noe høyere blant ansatte ved Marienborg enn i landet for øvrig.

Tom K. Grimsrud mente at et eventuelt oppfølgingsprosjekt må styres av en kompetent forskningsinstitusjon, fordi det vil forventes av personvernmyndighetene som må gi tillatelse til en slik studie, og fordi mange av arbeidsoppgavene og vurderingene krever slik kompetanse.

Han påpekte at oversikten over 36 kreftdødsfall blant Marienborg-ansatte, bare er basert på opplysninger fra kolleger og pårørende. Når Kreftregisteret utreder slike saker, pleier vi å starte med mest mulig fullstendige oversikter over ansatte, koble data mot Kreftregisterets hoveddatabase, og eventuelt dødsårsaksregisteret. En slik fremgangsmåte krever formelle tillatelser, og kan være både ressurskrevende og kostnadskrevende.

Samtidig vil denne typen forskning (epidemiologisk forskning) ha helt "sikre" sammenhenger. Grimsrud mente fordelingen av kreftdødsfall på enkeltformer for kreft og grupper av

kreftsykdommer i Adresseavisens materiale i store trekk ligner på tallene for menn i hele landet for samme aldersspenn og i samme periode, og at det gir en viss støtte for at datamaterialet kan være temmelig komplett, og at diagnosene ikke ligger så langt fra det man ville fått fra offisielle registre.

Hjerte

Professor og lege ved St. Olavs Hospital, Kaare Harald Bønaa så på registreringer av hjertelidelser, der det også fremgår alder ved død, hvor lenge og hvor personen jobbet på Marienborg, samt om vedkommende røykte.

Han stusser over antallet plutselig død som følge av hjertestans, og mente at antallet kan være høyere enn forventet.

Også han poengterer at problemet med befolkningsstudier er at det er vanskelig å konkludere. Utvalget kan være for lite, eller sammenlikningsgrunnet for dårlig. Det gjelder også på Marienborg.

Nye undersøkelser

Bjørn Hilt, leder av arbeidsmedisinsk avdeling St. Olavs Hospital har også studert resultatene. Han mener Adresseavisens funn er svært interessante, men vanskelig å trekke noen sikre konklusjoner ut fra. Han mener derfor neste steg bør være igangsettingen av epidemiologiske undersøkelser av tidligere verkstedsarbeidere fra Marienborg. I tillegg bør også arbeidere fra andre verksteder i Trondheim inkluderes.

I alt så tre ulike forskere på funnene våre. Ingen representerte samme institutt, selv om to jobbet ved samme sykehus. Vi mener vi derfor vi fikk meninger fra ulike forskningsmiljø.

8.9 Uføretrygd

Nå hadde vi fått oversikt over antallet døde. Men hva med dem som hadde forlatt Marienborg på grunn av sykdom? Via kilder starter vi på nytt en kartlegging av arbeidere, men denne gangen levende, på uføretrygd. Vi får en liste på over 50 navn. Nå er det lettere å gjøre registreringen, fordi de fleste står oppført i telefonkatalogen.

Vi lager også her et spørreskjema:

Vi innleder med å presentere prosjektet.

Hva var din jobb på Marienborg?

Hvorfor sluttet du i jobben?

Hva er din status i dag?

Hva er diagnosen din som har utløst uførhet?

Har du søkt eller fått noen form for erstatning?

Røyker du?

For å rekke tidsfristen får vi i denne fasen hjelp av kollega Åge Winge og Grete Holstad med å ringe rundt til tidligere arbeidere.

Vi kommer i kontakt med nærmere 40 personer som har forlatt Marienborg på grunn av sykdom. Heller ikke nå er folk overrasket over at vi ringer.

Av de 40 er 32 uføretrygda, 13 oppgir muskel- og skjelettlidelser som årsak. Ni personer mener de har løsemiddelskader. Flere har kreft og hjerteproblemer.

9. Viktigste funn:

83 arbeidere på Marienborg Verksteder i Trondheim har siden 1980 dødd av sykdom før de ble 68 år.

Av de 83, døde 36 av kreft, 30 av hjertelidelser. Sentrale forskere innen epidemiologiske studier har sett på funnene våre og mener forekomsten av enkelte typer kreft og hjertestans kan være høyere enn forventet.

Adresseavisens kartlegging av sykdom og tidlig død på Marienborg er ingen forskningsstudie. Men den gir en indikasjon på hva arbeidere under 68 år har dødd av.

For å få en mest mulig etterrettelig informasjon til bruk i vårt journalistiske prosjekt, innhentet vi råd fra forskerhold.

Vi har også vært i kontakt med nærmere 40 personer som har forlatt Marienborg på grunn av sykdom. Flere har symptomer på løsemiddelskade, andre har fått diagnosen.

Så langt kjenner vi til at ni personer i vårt materiale har fått yrkesskadeerstatning, fem av dem med diagnose løsemiddelskadd.

I «Rosenborg-saken» har staten til nå utbetalt erstatninger til ti kreftrammede/etterlatte.

I saken som omtales som «Kvikksølvjentene», avslørt av NRK Brennpunkt, har hittil to tannhelsesekretærer fått trygderettens medhold i at de er kvikksølvskadd.

I arbeidet med Marienborg-saken har vi også avdekket at mange arbeidsgivere ikke oppfyller rapporteringsplikten hva gjelder hvilke giftige stoffer og mengde som den enkelte industriarbeider eksponeres for.

Vi har også avdekket at det ikke finnes søkbare systemer over typer yrkessykdom, og at antallet arbeidere med yrkessykdommer er underrapportert i Norge.

Det undervises nesten ikke i arbeidsmedisin ved legestudiene i Norge, og forskningen er minimal.

10. Konsekvenser:

Flere arbeidere og pårørende (12) av døde før pensjonsalder, forbereder erstatningskrav mot NSB på bakgrunn av Adresseavisens avdekking. Flere verkstedarbeidere fra hele landet, ikke bare Marienborg, vurderer også å gå til sak.

Ifølge advokatfirmaet Nidaros får de ukentlig nye henvendelser fra tidligere arbeidere og pårørende.

Jernbaneforbundet har i kjølvannet av Adresseavisens artikler krevd at verkstedarbeiderne på alle de åtte NSB-verkstedene i landet blir underlagt helse- og arbeidsmiljøundersøkelser.

NSB-ledelsen har så langt åpnet for epidemiologiske undersøkelser rettet mot arbeidere på Marienborg. Undersøkelsen skal utføres av arbeidsmedisinsk avdeling, St. Olavs Hospital.

Verkstedarbeider og uføretrygda Gunnlef Myhre hadde rett i sine antagelser om at kollegaer kan ha gått bort tidlig på grunn av kritikkverdige arbeidsforhold. For denne gruppa er det nå lettere å gå til sak. De føler seg endelig trodd.

